

A szomszéd rétje...

A rendszerváltozás körüli eufóriában sokunk érdeklődése és rokonszenve feltámadt közvetlen szomszédaink és legközelebbi sorstársaink iránt.

Jól emlékszem arra a jelenetre, amikor 1989 decemberének vége felé a budapesti 1-es busz utasai egy emberként integettek és mosolyogtak ki a Deák téren román zászlót lobogtató turistákra. Az általános eufória – és talán az érdeklődés és rokonszenv is – csökkent azóta (nem is beszélve az 1-es busz szomorú kimúlásáról), illetve valószínűleg a szélesebb közvéleménytől átterelődött a szűkebb szakmai közösségekig.

Én mindenesetre 1997 februárjában is érdeklődéssel és rokonszenvvel vettem kezembe a szlovákiai magyar Katedra Társaság kiadványát *A szlovákiai iskolarendszerről*. Az oktatási rendszerek változásai iránt érdeklődő oktatáskutatóként ugyanis manapság talán mindennél jobban foglalkoztat az a kérdés, hogy „hogyan csinálják mások”, hogyan (és mivé) alakulnak át a kelet-közép-európai oktatási rendszerek. Szívesen olvasom a különböző nemzetközi (főként nyugat- és észak-európai) szakértők által irányított nemzetközi projektekben készült, többnyire angol nyelvű, Közép-Európáról szóló tanulmányokat is, most viszont még szívesebben vettem a kezembe a szlovákiai iskolarendszert belülről, s ráadásul számomra a leginkább érthető: magyar nyelven leíró könyvecskét.

A Katedra Könyvek sorozat 7. számú köteteként megjelenő kiadvány a „báronyos forradalom” után alakult szlovákiai pedagógusszövetségek közt „talán leghatékonyabban dolgozó szervezet”, a szlovákiai magyar pedagógusok által alapított Katedra Társaság oktatási reformtervezeteit tartalmazza. A Társaság 1995-ös megalakulását egyébként megelőzte egy hasonló nevű lap (Katedra) létrejötte, amelyet 1994-től a Szlovákiai Magyar Cserkészszövetség, majd a dunaszerdahelyi Liliom Aurum kiadó ad ki, *A szlovákiai magyar pedagógusok lapjaként*. A Társaság, a Lap, a Kiadó és általában a szlovákiai magyar pedagógusok tevékenységét, szellemi törekvéseit dokumentálják a Katedra Könyvek, s köztük a legutóbbi, a 7. is. A kötetben Milan Zemko aláírásával megjelenő ajánlás 1996. december 1-i keltezésű, maguk az írások 1995. december 16-a és 1996. október 19-e között születtek.

Műfajukat tekintve a Társaság tagjainak referátumait, korreferátumait, valamint a Társaság ajánlásait tartalmazza a szlovákiai iskolarendszer fontosabb kérdéseiről. Mint a bevezető is hangsúlyozza, a Társaság, reformelképzelései megjelenítésével, „egy kíván lenni a sokféle hang közül”.

A cím és maguk az írások is a szlovák iskolarendszer megreformálásának terveiről, lehetséges vagy vágyott irányairól szólnak, ám mindvégig abból a sajátos perspektívából, ami ezt a szellemi kört jelenti: a szlovákiai magyar pedagógus, értelmiségi szemszögéből. Érdekes módon, az első, legrégebben született írás, *Csicsay Alajos Javaslat a szlovákiai oktatásügy átszervezésére* című tanulmánya a legátfogóbb jellegű, a kötet későbbi fejezeteinek főbb mondandóit mintegy megelőlegező munka. A későbbi fejezetekben esik szó részletesebben *A pedagógusképzés helyzetéről* (László Béla bevezető tanulmányával), s azon belül kiemelten a magyar pedagógusképzés helyzetéről, *Az önszerveződő és önfejlesztő iskoláról* (Csicsay Alajos bevezető írásával), *Az iskolafenntartás, az iskolák szakmai irányítása, felügyelete, valamint a háttérintézmények kérdéseiről* (Nagy Ernő bevezetésével), *Az önkormányzati iskoláról* (Berényi József referátumával), *az Iskolaszervezet – iskolahálózat, középiskolák, szakmunkásképzés témáiról* (Szigeti László bevezetőjével), *A tanulás tanítása – a tanulók értékelése, vizsgarendszer kérdéseiről* (Horváth Géza vitaindítójával), *az Érdekvédelem: pedagógusszervezetek, szakmai kamara problémaköréről* (Lovász Gabriella bevezetőjével), valamint *A pedagógusok szakmai minősítéséről* (Hecht Anna referátuma nyomán). A kötetet Vladislav Rosa utó-

szava zárja, amelyben a szerző az íráskor a lapján a Társaság tevékenységét méltatja, és egyben rá is mutat néhány, általa érzékelt hiányra (főként a törvényhozás és a finanszírozás kérdéseivel kapcsolatos hiányokra).

A reformelképzelések megfogalmazóinak szellemi horizontját az Európai Unió, az európai oktatási rendszerek jelentik. Ez az irányultság – mint egyes

hozzászólók utalnak is rá – egybevág a szlovák oktatásügyi kormányzat hivatalos dokumentumokban deklarált törekvéseivel. Az írásokban sűrűn előforduló példák között gyakori a különböző európai oktatási rendszerekre való hivatkozás. A leggyakoribb és legszemléletesebben felidézett példa persze – ezen nincs mit csodálkozni – a magyarországi oktatásügy utóbbi éveinek történései. Hiszen a szerzők többsége figyelemmel követi a magyarországi eseményeket (akár a Katedra Társaság magyarországi tagjainak közvetítésével, akár a szlovákiai magyar pedagógusok magyarországi tapasztalatcsereinek – pl. nyári egyetemeken való részvétellel – útján). És bizony, a szomszédokból nézve, bámulatosan sok minden történt és történik a magyar oktatásügyben manapság. Nem mintha a szerzők idealizálnák mindazt, amit az iskolák önkormányzati irányítás alá kerülése, a NAT bevezetése és más egyéb oktatáspolitikai események kapcsán nálunk történt és történik (a gondokat is ismerik), hanem inkább azért tűnik ez így, mert rendkívül lassúnak látják a szlovákiai iskolarendszer változásait, és mert igen kritikusak azok irányával kapcsolatban.

S valóban, mintha egy kicsit visszafelé utaznánk az időben, amikor a sokszor szenvedélyes és indulatos, ám mindig tényszerű és felkészült írásokat olvassuk. Ha végigszámolnánk a kötet leggyakrabban előforduló kifejezéseit, minden bizonnyal az „iskolai autonómia” nyerné a versenyt. Adódik ez talán abból is, hogy a – más forrásokból – azonosítható szerzők (sajnos, a kötet nem mutatja be szerzőit) mindegyike gyakorló pedagógus, és bármennyire olvasott és tájékozott is átfogó témájában, alapvető eleményanyaga és értékvilága az iskola belső életéhez kötődik. Bizony, régen volt már az idehaza, hogy lelkes és felkészült pedagógusok az iskolarendszer reformjáról vitáztak volna szűk szakmai körben, s úgy látták volna, hogy az „ön-szerveződő és ön-fejlesztő iskola” koncepciója köré szervezhető az oktatási rendszer megújulása. Néhány pénzügyminiszteri csomag, önkormányzati költségvetési vita, iskolabezárási, -visszaadási történesorozat után hazai ta-

Talán e miatt az „iskolai” perspektíva miatt is volt különösen izgalmas számomra az iskola külső környezetével foglalkozó két fejezet (Az iskolafenntartás, az iskolák szakmai irányítása, felügyelete, valamint a háttérintézmények kérdéseiről; és Az önkormányzati iskoláról szóló tanulmányok köré szerveződő fejezetek). Az előzőben a szerzők gazdag érveléssel arról győzködik az olvasót – s ami még izgalmasabb: láthatólag önmagukat is –, hogy az autonóm iskola működése nem képzelhető el az irányítási rendszerben gondosan kiépített ellensúlyok (az igazgató tanácsadó testülete, a pedagógiai mérések rendszere, a módszertani segítő és ellenőrző hálózat) nélkül.

nítóink, tanáraink ma már hajlamosabbak a „fejkvóta”, a „költséghatékonyság”, az „intézményfinanszírozás”, az „iskolai eredményesség”, „minőségbiztosítás”, „fenntartói felelősség”, s akár még az „érdekegyeztetés” fogalomkörében is gondolkodni az oktatási rendszer fejlesztésével kapcsolatban.

Talán e miatt az „iskolai” perspektíva miatt is volt különösen izgalmas számomra az iskola külső környezetével foglalkozó két fejezet (Az iskolafenntartás, az iskolák szakmai irányítása, felügyelete, valamint a háttérintézmények kérdéseiről; és Az önkormányzati iskolá-

ről szóló tanulmányok köré szerveződő fejezetek). Az előzőben a szerzők gazdag érveléssel arról győzködik az olvasót – s ami még izgalmasabb: láthatólag önmagukat is –, hogy az autonóm iskola működése nem képzelhető el az irányítási rendszerben gondosan kiépített ellensúlyok (az igazgató tanácsadó testülete, a pedagógiai mérések rendszere, a módszertani segítő és ellenőrző hálózat) nélkül.

A másodikban viszont egy éppen zajló oktatáspolitikai történéssor kellős közepébe vezetik a szerzők az olvasót. 1996 februárjában – mint a bevezető tanulmányból kiderül – a szlovákiai polgármestereket tömörítő szövetség, a Szlovákiai Falvak és Városok Társulása (ZMOS) küldöttgyűlésén a többség arra voksolt, hogy a készülő új hatásköri törvény helyezze az óvodákat és az alapiskolákat (ot-tani általános iskolákat) helyi (városi és falusi), a középiskolákat pedig az egyes régiók társulásainak irányítása alá. A szlovákiai magyar iskolaigazgatók többsége viszont – a szlovákiai magyar politikai erők és a Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetségének hasonló törekvései ellenére – nem fogadta örömmel ezt a fejleményt. A „Kié az iskola?” nálunk is ismerősen hangzó kérdése köré szerveződő referátum és korreferátumok aztán körbejárják a mai Közép-Európa minden bizonnyal legfontosabb kérdéseit a bizalomról/bizalmatlanságról, a felelősségről/feleltelenségről, az együttműködésről/egymás ellen játszásról, a hatalom megosztásáról és annak kisajátításáról. S mindezt egy sajátos szemszögből: egy nemzeti kisebbség helyzetéből. A cikkek persze nem politológiai, elméleti jellegűek, hanem a mai szlovákiai magyar iskolaügy mindennapos gondjairól és lehetséges, szebb jövőjéről szólnak, alapvetően a fentebb említett „pedagógusi perspektívá”-ból.

Ahol ez a perspektíva és átéltség számomra különösen izgalmasnak tűnik, azok az iskolai értékeléssel, pedagógusképzéssel, érdekvédelemmel és a pedagógusok szakmai minősítésével kapcsolatos részek. Különösen szív-szorítóak a tanulók értékelésével kapcsolatos mai szlovákiai iskolai gyakorlatot leíró szakaszok, amelyekből kiderülhet, hogy a fentebb érintett, a nagy- és helyi politikában zajló folyamatok hogyan szüremkednek át az iskolai mindennapos gyakorlatba, a tanuló és tanári

közi érintkezés közép-európai kultúrájába. „Megengedhetetlen – írja tanulmányában Csicsay Alajos –, hogy a pedagógus lélektelen ítélőbíróként kezelje a gyermekek érzelem- és értelemvilágát, személyiségfejlesztés ürtügyn erőszakos módon avatkozzon be a lelkivilágába, s osztályozás módszerével – mely a centralizált irányítású oktatáspolitikai által kiadott és újra meg újra szentesített osztályozási szabályzatra épült – állandó feszültséget tartson fenn, és nyílt vagy elfojtott konfliktusok forrása legyen.” Ha (még) egy szubjektív megjegyzése recenzens részéről megengedhető: a szomszéd rétje számomra itt tűnt kissé zölddebbnek: gyakori félelmem ugyanis, hogy mi-alatt honi oktatáspolitikai kultúránk és nyelvezetünk örvedetesesen fejlődik és szakszerűsödik, nem felejtünk-e el emberi nyelven és emberi érzelmekkel az iskolák mindennapos világról, gyermeki (és tanári) szorongásokról, félelmekről, kiszolgáltatottságokról (vagy talán azok oldódásáról) gondolkodni, beszélni.

S végül, szólnom kell még a kötet egy nyilvánvaló, az írásokon végighúzódo, egyes fejezetekben pedig középpontba is állított kérdéséről: a szlovákiai magyarok oktatásának fejleményeiről és távlatairól. A kötet szerzői nem optimisták e fejleményeket illetően. Bőségesen adatolt elemzések, hozzászólások számolnak be az anyanyelv használatának újabb korlátozásairól, a szlovákiai magyar pedagógusképzés leépüléséről, a szlovákiai magyar pedagógusok kiöregedéséről, a magyar tannyelvű alapiskolákból továbbtanulók arányának alacsony voltáról.

Érdekes és színvonalas olvasmány a Katedra Társaságnak a szlovákiai iskolarendszerről szóló reformtervezete. S ha már nincs is 1-es busz Budapesten, nincs is fel-emelően magasztos történelmi pillanat, ez-úton mégis a magyarországi olvasó üdvözletét intem a kötet szerzőinek és olvasóinak.

Hodossy Gyula (összeáll.): A szlovákiai iskolarendszer. A Katedra Társaság reformtervezetei. Katedra Könyvek 7. Liliium Aurum, Dunaszerdahely 1996, 136 old.

Nagy Mária